

MISSIEZUSTERS van ONZE LIEVE VROUW van AFRIKA (MZOLA); WITTE ZUSTERS

DE CONGREGATIE

In 1869 richtte kardinaal Charles Lavigerie (1825-1892) in Algiers de congregatie van de Missiezusters van Onze Lieve Vrouw van Afrika, de Witte Zusters, op. Het jaar ervoor was in dezelfde plaats de Sociëteit van de Missionarissen van Afrika ofwel de Witte Paters gesticht. De reden van de stichting was dat Lavigerie zeer begaan was met de problemen in de wereldkerk en met die van Afrika in het bijzonder.

De Witte Zusters en Witte Paters werden zo genoemd vanwege hun witte kleding. De zusters droegen een wit habijt en een witte sluier, aangepast aan de islamitische omgeving. De Witte Zusters hadden volgens de stichter gemakkelijker toegang tot vrouwen en gezinnen. Zij werkten zowel in eigen zelfstandige missies als in missies met de Witte Paters.

Een groep van 8 jonge vrouwen uit Bretagne arriveerde in 1869 vanuit Marseille in Algerije en begon met hun zware taak. Het leven was er hard: de eerste generatie zusters stierf jong.

De Franse Mère Salomé (Marie-Renée Roudaut) was ruim 40 jaar - van 1882 tot 1925 - Algemeen Overste. Zij breidde de missie uit van Noord-Afrika naar het hele Afrikaanse continent. In 1894 begonnen de Witte Zusters in Tanganyika (nu Tanzania), later volgden Congo, Soedan en West-Afrika. De taken van de zusters werden geleidelijk verruimd van hulp bij de landbouw naar onderwijs en ziekenverpleging en naar apostolaat. Aanvankelijk was de congregatie Frans gericht met het Frans als voertaal. Later kwamen er zusters bij uit andere landen en kregen de gemeenschappen in Afrika een internationaal karakter. Kardinaal Lavigerie gaf de zusters de leefregel 'tout a tous' (alles voor allen) mee. Dat uitte zich in het dienstbaar zijn aan anderen.

De stichter zette de organisatie van de congregatie centralistisch op. De congregatie stond onder gezag van de aartsbisschop van Algiers. Het bestuur werd gevormd door een Algemeen Overste met 4 raadsleden. Zij werden gekozen door het algemeen kapittel. Het moederhuis was St. Charles in Algiers. (Later, in 1964, werden het moederhuis en het generalaat verplaatst naar Frascati bij Rome. Tegenwoordig zijn beide weer in de stad Rome gevestigd.) Vanaf 1898 verscheen het tijdschrift 'Kronieken van de Missiezusters van OLV van Afrika'.

In 1901 vond de eerste opdeling in regio's plaats in Afrika. Ook in Europa steeg het aantal regio's. In 1939 werden de verschillende provincies vastgesteld. Ondanks deze indeling bleef de congregatie centraal bestuurd: de provinciale oversten werden door het algemeen bestuur benoemd en overplaatsingen van zusters werden vanuit het centrale bestuur geregeld. In 1910 werden de Witte Zusters een congregatie naar pauselijk recht en kregen de constituties de officiële goedkeuring van het Vaticaan.

De congregatie was een echte missiecongregatie. De zusters werkten veelal in het onderwijs. Ook in de gezondheidszorg waren ze actief: kraam- en poliklinieken werden gesticht en ze leidden

verpleegkundigen en vroedvrouwen op. De Witte Zusters ondersteunden de stichting van binnenlandse, lokale congregaties en richtten daarvoor een noviciaat op. De eerste inlandse congregatie werd gesticht in Tanganyika: Mabinti (Dochters) van Maria, een aantal jaar later werd de congregatie Banabikira in Oeganda opgericht. De Witte Zusters stichtten 22 Afrikaanse congregaties die circa 4000 leden telden. De zusters werkten op een zeker moment in 15 landen in Afrika. In 1940 werkten 240 Nederlandse zusters in dit continent. Tanganyika was een land waar Nederlandse zusters een groot aandeel hadden. Het land werd in 1948 een vice-provincie van Nederland onder leiding van een Nederlandse overste. In 1961 werd Tanzania zelfstandig. De missiescholen werden in 1969 overgedragen aan de staat en genationaliseerd. De Witte Zusters trokken zich terug. In Ghana gebeurde dit later in de jaren '70.

In de jaren '60 werd door het Vaticaan Concilie een nieuwe visie op missie vastgesteld. De zogenaamde missielanden moesten niet alleen politiek maar ook kerkelijk zelfstandig worden. Als gevolg van het Concilie belegden de zusters een 'vernieuwingskapittel': ze bezonnen zich op hun taken en vroegen meer aandacht voor het gemeenschapsleven. Ze bleven wel kiezen voor vrouwen in Afrika.

Geleidelijk aan was in de jaren '80 van de 20^e eeuw de lokale kerk van Afrika een bloeiend en zelfredzaam instituut geworden. Men sprak van de 'Afrikanisering' van de congregatie. Het bestuur vond derhalve dat een nieuwe visie op de missie gewenst was. In 1987 vond het 20^e kapittel plaats en daar werd besloten dat een herstructurering van de congregatie nodig was. Dat betekende onder meer dat grote provincies in districten werden opgedeeld en dat gemeenschappen culturele, nationale of geografische eenheden vormden. Het werk was inmiddels steeds meer in lokale handen overgegaan, zodat het werkgebied van de zusters zich verplaatste naar Europa c.q. naar Nederland. Hier gingen zij werken als mensen 'zonder grenzen' om hun missionaire instelling tot uitdrukking te brengen.

WITTE ZUSTERS in NEDERLAND

In 1887 werd het eerste Nederlandse klooster in Wijck bij Maastricht gevestigd. Het was bedoeld als vormingshuis voor Nederlandse, Duitse en Belgische kandidaten. De eerste Nederlandse zuster die hier werd opgeleid was zuster Agaath (Sophie Wouterlood). Tussen 1918 en 1940 was er een grote toename van Nederlandse zusters, het zogenaamde 'Grote Missie-uur': van de 1200 zusters wereldwijd waren er 177 uit Nederland afkomstig. Vanaf 1940 werd de voertaal hier Nederlands in plaats van Frans. Ook de constituties kregen toen een Nederlandse vertaling. Nederland werd in 1948 een zelfstandige provincie met het provinciaal in Boxtel.

Het klooster Sancta Monica in Esch was vanaf 1895 tot 2005 het opleidingshuis van de zusters. Vanaf hier gingen de zusters naar de missie. Eerst was hier het postulaat gevestigd, daarna het noviciaat, totdat de novicen in 1966 naar het klooster Stella Duce in Mook verhuisden. Sancta Monica was jaren later ook de plaats waar de zusters na gedane arbeid in de missie ook weer terugkeerden. In 2005 bleek het gebouw echter veel mankementen te vertonen en zouden de aanpassingen in verband met de brandveiligheid te kostbaar worden. De zusters moesten het klooster verlaten. Voor veel zusters was er de mogelijkheid om zich in een verzorgingshuis of een aanleunwoning in Boxtel te vestigen. Het klooster in Esch werd verkocht en verbouwd tot appartementen.

In Boxtel bewoonden de zusters ook twee villa's: de Villa Phaf, waar van 1930 tot 1966 het bestuur gevestigd was, en het buurhuis Villa Crols, dat tot 1970 in gebruik was.

Tussen 1887 en 1995 had de congregatie in Nederland 33 huizen. De Nederlandse provincie werd in 1997 samengevoegd met de Engelse tot de Noordzee-provincie. Later, in 2000, werd Nederland een regio binnen de Europese provincie.

DE COMMUNITEIT in 's-HERTOGENBOSCH

In de loop van de jaren '60 kwamen geleidelijk aan missionarissen terug uit de missie. Voor de een was het een tijdelijke onderbreking om bij te scholen of voor een korte vakantie, voor de ander was het het einde van het werk in Afrika door ziekte of leeftijd. Op diverse locaties bezat de congregatie huizen waar Witte Zusters in kleine groepen woonden.

De congregatie kocht in 1971 een huis in 's-Hertogenbosch. Aan de Antoon der Kinderenlaan 18 werd een fraaie tussenwoning betrokken. Op 25 december was het huis klaar voor bewoning. De zusters Riek Freijse en Jeanne Simons hoorden tot de eerste bewoonsters. De zusters die na hen kwamen, woonden in wisselende groepjes van 3 of 4 personen voor korte of langere tijd in het huis. De zusters hielden zich na hun missietijd bezig met ontwikkelingen in kerk en samenleving. De gemeenschap van de Witte Zusters in 's-Hertogenbosch was op velerlei terrein actief.

Vanuit hun missionaire spiritualiteit hielden een aantal zusters zich bezig met missieanimatie.

Hieronder vielen activiteiten die de mensen warm moesten maken (en houden) voor de missionerende kerk. De zusters Jeanne Simons, Anne Helwegen, Anne van den Oudenrijn, Jo Robben en Marianne Kemmeren probeerden een bewustzijn te kweken, dat de kerk een wereldkerk is waarin lokale kerken met elkaar verbonden zijn. Zij gingen naar scholen om lessen in dit kader te geven of naar parochies om in preken hun doel duidelijk te maken.

Op zondagavond stelden zij hun huis open voor jongeren en verzorgden een ontmoetingsgroep rond dit onderwerp: zo'n 15 tot 20 jonge mensen namen hier aan deel. Jongeren die meer interesse in deze materie hadden, werden uitgenodigd deel te nemen aan een zogenaamde Internationale Missionaire Route. Jonge mensen kregen dan de mogelijkheid om een dag of tien op te trekken met Witte Zusters en Witte Paters in het land of in Europa. Een vervolg op dit initiatief was het Missionair Project voor Jongeren. De stichting Missie & Jongeren werd mede opgericht door de Witte Zusters. De stichting was aanvankelijk in Boxmeer gevestigd, later in 's-Hertogenbosch aan de Havensingel. Jongeren kregen hier de kans gedurende een bepaalde periode een 'mee-leef-ervaring' op te doen in een Afrikaans gastland. Men hoopte aanvankelijk dat hier nieuwe roepingen uit voort zouden komen, maar later was vooral het doel om Afrika positief in beeld te brengen en om de betrokkenheid bij de mensen in Afrika te vergroten. Het project kreeg op een zeker moment een nieuwe naam: Dare2Go. Het project stopte na 25 jaar.

De gemeenschap van de Witte Zusters nam actief deel aan de parochie Muntel-Vliert (Sacramentskerk). In 1980 werd in de parochie een MOV-groep opgericht. MOV stond voor Missie, Ontwikkelings- en Vredesvraagstukken. In de parochie werd gepoogd om parochianen middels deze MOV-groep te betrekken bij problemen die in de wereld speelden. In de werkgroep was altijd minstens één zuster lid. De groep telde 5 tot 10 leden, die werden opgeleid door het Missiecentrum. De MOV-groep was actief in de organisatie van de Vastenactie, de acties van de organisaties Solidaridad, Miva en Memisa en bereidde vieringen voor in dit kader. Bij de Vastenactie waren wel 40 medewerkers betrokken. In de vastentijd stond vaak een zogenaamd Hongerdoek centraal in de catechese. Men werkte dan samen met VIN (Vluchtelingen In Nood, Den Bosch).

Een speciale activiteit in de parochie was gedurende een aantal jaren het schrijven van kaarten, onder andere met Kerstmis, naar gevangenen in Kigali, Rwanda. Een Witte Zuster in Kigali bezorgde

de kaarten in de gevangenis en bemiddelde in de verkoop van door gevangenen gemaakte producten. De opbrengst kwam ten goede aan de gevangenen.

De zusters maakten zich ook op andere gebieden verdienstelijk in de parochie. De gastvrouw was het visitekaartje van de parochie. Een paar zusters waren opgenomen in het rooster die deze taak vervulden. De ontvangst van nieuwe parochianen of belangstellenden en het aannemen van telefonische familieberichten was een noodzakelijk vrijwilligerswerk. Daarnaast verrichtten zij ook licht administratief werk.

De Sacramentsparochie had, net als veel andere parochies, vanaf de jaren '70 te maken met ontkerkelijking en afname en vergrijzing van het priesterbestand. Tussen 1971 en 2003 vonden vijf fusies plaats in het gebied Muntel/Vliert/Graafsewijk/Hintham.

Een belangrijk persoon in dit ingewikkelde proces was pastor Jan van Hulten, die van 1991 tot 2001 parochieherder was. In 2001 overleed hij en zijn uitvaartmis was de laatste dienst die in de oude Sacramentskerk gehouden werd. Niet lang daarna werd de kerk gesloopt. In 2003 werd de nieuwe kleine kerk aan de Sonniusstraat ingezegend. Pastoor André Uijterwaal was de laatste pastoor in de fusieparochie Pastorale Eenheid Groot-Oost. Van deze eenheid maakte de Sacramentsparochie deel uit. Uijterwaal kreeg een verkeersongeluk en overleed in 2010. In de periode van het ziekbed van pastoor Uijterwaal, van zijn overlijden en vooral na zijn overlijden was er een taak weggelegd voor zuster Anne Helwegen, Witte Zuster.

In 1989 was zij in het huis aan de Antoon der Kinderenlaan komen wonen. Zij had 25 jaar in Tanzania gewoond en gewerkt. In 's-Hertogenbosch was zij actief in het Jongerenwerk, Missie en Jongeren, en in een MOV-groep elders in de stad. Op verzoek van pastor Van Hulten van de Sacramentskerk kwam zij in 1998 de MOV/diaconiegroep in de parochie versterken. Later werd zij gevraagd op andere terreinen. In 2002 werd zuster Anne lid van de pastoraatsgroep en daarna lid van het parochiebestuur. Nadat de nieuwe kerk was opgeleverd, veranderde de bestuursstructuur van de fusieparochie. Zij werd lid van de zogenaamde beheerscommissie en had van daaruit onder andere contact met de scholen.

Na het noodlottig ongeluk van pastoor Uijterwaal volgde zuster Anne met enkele vrijwilligers een soort masterclass 'voorgaan in de liturgie'. Daarna vervulde zij de taak van pastoraal werkster. Zij was aanspreekpunt, had kennis en inzicht, bewaarde het overzicht en stimuleerde mensen. Haar theologische kennis had zij in Afrika aan het Katecheten Instituut van Butare in Rwanda opgedaan. De parochie was zeer content met haar inzet en toewijding. Na het op grootse wijze vieren van haar gouden kloosterjubileum, werd zij in 2014 ernstig ziek en overleed dat jaar in een hospice in Boxtel. 'Het was onze pastor', schreef het parochieblad kernachtig.

De Witte Zusters hadden veel affiniteit met de dak- en thuislozen in de stad. De zusters Truike de Win en Blien Veldman van de gemeente Antoon der Kinderenlaan werkten vanaf 1998 als vrijwilligsters bij de distributie van de Zelfkrant. Dit was een straatkrant van en voor daklozen en mensen die van een minimum moesten leven. De maandelijkse oplage was 7500 kranten. Het distributiepunt was tevens ontmoetingsplaats waar de verkopers – ongeveer 170 – een eenvoudig maal en een vriendelijk woord kregen.

Zuster Joanna Dekkers was actief in Zin/Spirit en van daaruit in het PUB d.w.z. het Pastoraal Uitzendbureau. Zij was vrijwilligster bij het fietsenproject waar oude fietsen opgeknapt worden voor eigen gebruik of voor verkoop via de kringloopwinkels. Dit project biedt de mogelijkheid aan thuisloze jongeren om werkervaring op te doen in een goed uitgeruste werkplaats. (Vanuit haar

huidige woonplaats Boxtel doet zij dit werk nog steeds.) Ook voor oudere dak- en thuislozen en drugsverslaafden organiseerde het PUB projecten. (De Zelfkrant en het Pub fuseerden met Loods73 in de Ridderspoorstraat.)

De zusters Joanna Dekkers, Truike de Win en Blien Veldman waren tevens werkzaam in het Inloopschip, slaappleats voor dak- en thuislozen. Oorspronkelijk was die opvang op een echt schip, later werd een groot pand in de Hinthamerstraat 141 betrokken.

De gemeenschap aan de Antoon der Kinderenlaan was een open huis: zwervers konden mee-eten en een douche nemen. Men bood soms in noodgevallen onderdak. Aan een Turks gezin, dat illegaal in het land was, boden de zusters een veilige schuilplaats. Door de Vereniging Vluchtelingenwerk werd regelmatig hulp van de zusters ingeroepen onder andere om te tolken.

In 2014 was de bewoning van het huis minimaal. De congregatie besloot het huis te verkopen. Dit was het einde van de gemeenschap in 's-Hertogenbosch: 9 mei 2014.

SLOT

De Europese en Amerikaanse tak van de Missiezusters van O. L. Vrouw van Afrika is sterk aan het vergrijzen, terwijl bij de Afrikaanse zusters van verjonging sprake is. Vooral in Nederland was het vergrijzings- en voltooiingsproces duidelijk. Waren er in 1992 nog 177 Nederlandse zusters, waarvan 39 in Afrika, in 2007 leefden er nog 92 zusters, 5 in Afrika. In 2016 waren er nog 52 zusters, één in Afrika, in 2019 telde de congregatie nog 39 Nederlandse zusters. Deze zusters wonen in verpleeghuizen en woonzorgcentra voor ouderen op verschillende locaties. In Boxtel in het Wereldhuis zijn de meeste zusters gehuisvest.

In de organisatiestructuur van de congregatie vonden wijzigingen plaats. Vanwege de leeftijd van de zusters werd de Regionaal Overste opgevolgd door een leken-coördinator. Mevrouw Marina van Dalen vervult deze taak sinds 2012.

Tijdens het Generaal Kapittel in 2017 in Rome werd een nieuw bestuur gekozen en werden beleids- en uitgangspunten voor de komende tijd geformuleerd. De grote wereldproblemen zoals moderne slavernij, mensenhandel en de vluchtelingen- en migrantenproblematiek zijn van groot belang met speciale aandacht voor vrouwen en meisjes. Tevens wordt de aandacht voor de interreligieuze dialoog gevraagd en voor de wereldwijde klimaatverandering. De encycliek 'Laudato Si' van paus Franciscus had grote invloed op dit ambitieuze programma.

De verbondenheid van de Witte Zusters met Afrika was en is groot. Zij zullen hun medezusters in Afrika in moreel en financieel opzicht blijven steunen en via hun netwerken kunnen zij invloed blijven uitoefenen op projecten in Afrika. Voor zover mogelijk blijven de Nederlandse Witte Zusters zich inzetten voor minder bedeelden en voor dak- thuislozen. De zusters formuleerden het aldus: 'Wij zijn dragers van Hoop. Gevoed en geïnspireerd door de H. Geest om te kiezen en op te komen voor mensen in de periferie van onze samenleving, waar dan ook'.

Bronnen:

- I. van Dongen, Draggers van Hoop, Een leven lang missie, Boxtel 2017
- V. Poels, Vrouwen met een missie, Nijmegen 2008
- Diverse auteurs, De geschiedenis van de Parochie van het Heilig Sacrament des Altaars te 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch 2019 (concept)
- Diverse tijdschriften, Eindhovens Dagblad, De Roerom, Klooster!
- Gesprek 7-02-2019 met: de Witte Zusters Jo Robben, Joanna Dekkers, Jeanne Simons en Antoinette Winkelman, een ex-zuster Marian Veenker en de coördinator Marina van Dalen
- Internet: www.wittezusters.nl; Lavigerie.nl
- Inleiding bij Repertorium van Nederlandse zendings- en missiearchieven 1800-1960

- Inleiding bij Archief Witte Zusters, Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, St. Agatha.

Antoon der Kinderenlaan 18 (BHIC)

Februari 2019, Geert Donkers

